

MUZEUM RUCHU SPÓŁDZIELCZEGO W POLSCE
z siedzibą w Nałęczowie

Do użytku wewnętrznego

INFORMATOR

za 1978 rok

Warszawa 1979

Halina Trocka

OBCHODY X ROCZNICY
MUZEUM RUCHU SPÓŁDZIELCZEGO W NAŁĘCZOWIE

28 września 1978 r. Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie obchodziło X rocznicę swego istnienia. Na uroczystość przybyli licznie zaproszeni goście z Warszawy, Lublina, Nałęczowa i innych miast Polski, reprezentujący władze miejskie, kierownictwo polskiego ruchu spółdzielczego, środowiska naukowe, artystyczne, placówki muzealne, prasę i licznych działaczy spółdzielczości naszego kraju.

Honory gospodarza domu pełnił sekretarz generalny Naczelnej Rady Spółdzielczej Antoni Paško, który powitał zebranych i w swym przemówieniu podkreślił potrzebę istnienia Muzeum dla zachowania pamięci o tradycjach historycznych polskiego ruchu spółdzielczego oraz uwypuklił walory placówki w propagowaniu dorobku tego ruchu. Nawiązując do początków organizacyjnych nałęczowskiego Muzeum wskazał na jego osiągnięcia w ciągu minionych 10 lat i prawidłowość rozwojową.

Następnie udzielono głosu kierownikowi Muzeum dr Halinie Trockiej, która w obszernym referacie X lat Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Polsce z siedzibą w Nałęczowie^{X/} przedstawiła dzieje tej placówki, podsumowując jej dorobek.

W imieniu Urzędu Miasta i Gminy Nałęczów przemówił naczelnik Leon Ginałski, podkreślając rolę Muzeum w rozwoju życia kulturalnego Nałęczowa, działalność tej placówki na rzecz środowiska i ścisłą współpracę z nałęczowskimi ośrodkami społecznymi i kulturalnymi, co znalazło swój wyraz m.in. w udziałzie w dorocznym obchodach "Dni Nałęczowa", organizowanych przez miasto konkursach itp.

X/ Referat zamieszczony na str. 5 Informatora.

Kolejnym punktem uroczystości było wręczenie pamiątkowych medali, wydanych przez Muzeum z okazji jego X-lecia.

Lista nagrodzonych objęła 80 osób, które swą działalnością przyczyniły się do powstania i rozwoju tej placówki. Nagrody Ministerstwa Kultury i Sztuki w postaci Odznaki Zasłużonego Działacza Kultury wręczone zostały kierownikowi Muzeum dr Halinie Trockiej i pełnomocnikowi NRS ds. Muzeum - dyrektorowi Wacławowi Bondareckiemu.

Po wręczeniu odznak i medali odbyła się projekcja dwóch specjalnie na tę okazję dobranych filmów. Jeden z nich, zrealizowany przez Spółdzielczy Klub Filmowy "X Muza" w Gdańsku, wg scenariusza Ryszarda Krupowicza, przedstawił remont zabytkowego budynku Muzeum, przygotowania do prac ekspozycyjnych i uroczystość otwarcia Muzeum po jego przejęciu przez Naczelną Radę Spółdzielczą w Warszawie. Drugi film w wersji barwnej, "Nałęczów" - nakręcony przez Telewizję Polską wg scenariusza Reginy Kruszelnickiej - poświęcony był Nałęczowowi i jego placówkom, wśród których poważne miejsce zajęło Muzeum Ruchu Spółdzielczego, jego ekspozycje i eksponaty.

Dalszy ciąg uroczystości odbył się w części parterowej budynku, gdzie odsłonięto tablicę pamiątkową wmurowaną ku czci inż. Zygmunta Chmielewskiego, wybitnego działacza polskiej spółdzielczości mleczarskiej i pierwszego dyrektora Państwowej Szkoły Spółdzielczości Rolniczej, mieszczącej się w latach trzydziestych w siedzibie obecnego Muzeum. W przemówieniu okolicznościowym Stanisław Bogacz, przewodniczący Rady Muzeum, przedstawił Zygmunta Chmielewskiego jako działacza spółdzielczego, pedagoga i wychowawcę młodzieży w latach międzywojennych oraz podkreślił jego zasługi dla polskiej spółdzielczości rolniczej.

Końcowym akcentem uroczystego spotkania było otwarcie czasowej wystawy okolicznościowej "X lat Muzeum Ruchu Spółdzielczego", przygotowanej przez Lubelską Pracownię Sztuk Plastycznych wg scenariusza dr Haliny Trockiej.

Wystawę otworzył pełnomocnik NRS ds. Muzeum dyrektor Wacław Bondarecki, wspominając początki organizacyjne placówki, związane z tym trudności i kłopoty, a następnie stały i sys-

tematyczny proces rozwoju, wzbogacania się w eksponaty i rozszerzania zakresu oddziaływania.

Zwiedzających oprowadziła po wystawie autorka scenariusza, udzielając niezbędnych wyjaśnień.

Ekspozycja zapoczątkowana portretem Franciszka Stefczyka - twórcy idei muzeum polskiej spółdzielczości - obejmuje 13 plansz, na których zilustrowano za pomocą dokumentów, fotografii i danych statystycznych osiągnięcia Muzeum w dziedzinie gromadzenia materiałów, działalności ekspozycyjnej, kulturalno-oświatowej /odczyty, filmy/, w zakresie kontaktów ze środowiskiem nałęczowskim i środowiskami spółdzielczymi w skali krajowej.

Na wystawie pokazano również wzrost frekwencji w Muzeum, opinie zwiedzających o placówce, a także recenzje z wystaw w prasie ogólnopolskiej i spółdzielczej. Wystawę uzupełniono przeglądem wydawnictw samego Muzeum, na którą złożyły się: informatory, foldery, karty pocztowe, broszury, plakaty, ulotki informacyjne itp.

Niektóre z tych materiałów, jak np. Informator Muzeum za 1977 r., albumik-składanka i folder oraz metalowy znaczek na szpilce z wizerunkiem Muzeum, wręczono na pamiątkę uczestnikom spotkania.

Uroczystość zakończono tradycyjną lampką wina.

Referat

X LAT MUZEUM RUCHU SPÓŁDZIELCZEGO

Współdziałanie określonych grup ludności sięga bardzo odległych czasów i ma różne formy w zależności od ówczesnie aktualnych potrzeb.

W pierwszej połowie XIX wieku na zachodzie Europy pod wpływem propagandy utopijnych socjalistów powstają pierwsze zrzeszenia spółdzielcze.

Na ziemiach polskich w 1816 r. St. Staszic zakłada Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze Wspólnego Ratowania się w Nie-

szczęściach. Wprawdzie fundacja ta powstała z filantropii, ale posiadała tak wiele wspólnych cech ze spółdzielczością, że jego twórcę, Stanisława Staszica, uznajemy obecnie jako prekursora polskiej spółdzielczości.

Pierwsze par excellence organizacje spółdzielcze na ziemiach polskich zaczęły powstawać w drugiej połowie ubiegłego wieku. Są to Towarzystwa Oszczędności i Wzajemnej Pomocy w Poznaniu, Środzie i Brodnicy, spółdzielnia spożywców w Suchedniowie /1860 r./, w Warszawie i Płocku /1869 r./ oraz w Radomiu /1870 r./. Historia polskiej spółdzielczości liczy sobie zatem ponad 100 lat.

W trosce o zachowanie materiałów historycznych, dotyczących powstawania polskich spółdzielni pod zaborem państw ościennych, znany działacz spółdzielczy Franciszek Stefczyk na Konferencji Przewodników Polskiej Kooperacji odbywającej się w dniach 7-9 lutego 1918 r. w Lublinie przedstawił potrzebę powołania Instytutu z "należycie urządzoną i zaopatrzoną biblioteką z Muzeum i czytelnią spółdzielczą". W dalszych częściach referatu Franciszek Stefczyk wskazał, jak jego zdaniem powinno być zorganizowane Muzeum i jakie materiały powinno gromadzić.

Po odzyskaniu niepodległości Marian Szrąba otrzymał od Franciszka Stefczyka, jako kierownika Instytutu w Krakowie, polecenie gromadzenia materiałów historycznych dotyczących spółdzielczości, widząc w przyszłości możliwość zorganizowania muzeum spółdzielczego.

W Warszawie materiały historyczne dotyczące spółdzielczości zbierała Biblioteka Publiczna. W czasie drugiej wojny światowej zebrane w Krakowie i Warszawie eksponaty spółdzielcze zostały zniszczone lub zaginęły.

Po wyzwoleniu w 1944 r. organizacje spółdzielcze zaabsorbowane bieżącymi zadaniami nie mogły zająć się tą sprawą. Dopiero w 1958 r. Spółdzielczy Instytut Badawczy zgłosił wniosek o powołanie muzeum spółdzielczego, przedstawiając dość obszerne założenia opracowane przez Jakuba Drozdowicza, oraz wystosował apel o nadsyłanie eksponatów, w wyniku którego spółdzielnie i działacze nadesłali szereg cennych materiałów. Niestety, koncepcja ta nie została przyjęta przez kierownictwo byłego

Centralnego Związku Spółdzielczego, mimo że inicjatywa Instytutu została poparta przez Komisję Historyczną Rady Naukowej SIB w dniu 18 października 1958 r., której przewodniczącym był prof. dr Czesław Madajczyk. Działacze spółdzielczy nie mogli się pogodzić z tą decyzją i zwracali się do kierownictwa polskiego ruchu spółdzielczego o ponowne rozpatrzenie sprawy.

W tym czasie zorganizowane zostało muzeum spółdzielcze przy ośrodku szkoleniowym w Pireukowce pod Moskwą. W 1966 r., pozostając pod wrażeniem obejrzanego sklepu muzeum w Rochdale, gdzie powstała w 1844 r. pierwsza spółdzielnia spożywców w Anglii, dyrektor Wacław Bondarecki opracował i przedstawił Komisji Prasy i Propagandy NRS założenia powołania muzeum spółdzielczego. Wniosek został przyjęty przez Komisję i jej przewodniczący Józef Wydra przedstawił propozycje Prezydium NRS, które wniosek zaakceptowało zlecając Spółdzielczemu Instytutowi Badawczemu zajęcie się tą sprawą.

Postanowiono zlokalizować muzeum w Nałęczowie, gdzie mógł być wykorzystany historyczny budynek Państwowej Szkoły Spółdzielczości Rolniczej utworzonej w 1930 r. przez Zygmunta Chmielewskiego. Gmach ten wymagał jednak adaptacji i pracochłonnego remontu ze względu na swój zabytkowy charakter. Zlecone zadanie było trudne do wykonania, ale inicjatywa znalazła duże wsparcie i życzliwość ze strony ówczesnego przewodniczącego prezydium WRN w Lublinie tow. Pawła Dąbka oraz prezesa NRS i CRS tow. Tadeusza Janczyka.

W Spółdzielczym Instytucie Badawczym sprawą Muzeum zajmowali się dr Jakub Drozdowicz i dr Zbigniew Świtalski, którzy opracowali szczegółowy scenariusz pierwszej ekspozycji. W grudniu 1967 r. Instytut rozesłał apel do działaczy i organizacji spółdzielczych o nadsyłanie eksponatów muzealnych. Do segregowania gromadzonych eksponatów został włączony Franciszek Kiełan. Zespół przeprowadził wiele narad i konferencji z przedstawicielami centralnych związków, prezydium WRN i WZGS w Lublinie, gdzie sprawą utworzenia muzeum zajmował się wiceprezes Tadeusz Wilk.

Dzięki życzliwości Zarządu Głównego CRS przydzielono na muzeum parter budynku szkolnego o powierzchni około 70 m².

Według koncepcji Wydziału Kultury Prezydium WRN muzeum spółdzielcze miało być oddziałem Muzeum Okręgowego w Lublinie z przeważającą tematyką regionalną. Instytut natomiast przedstawił propozycję, aby muzeum było spółdzielnią osób prawnych z przeważającą tematyką ekspozycji dotyczących spółdzielczości rolniczej. Ostatecznie Prezydium NRS wypowiedziało się za powołaniem ogólnokrajowego Muzeum Ruchu Spółdzielczego jako samodzielnej placówki państwowej nadzorowanej przez Wydział Kultury WRN we współdziałaniu z Naczelną Radą Spółdzielczą.

Po uzyskaniu akceptacji wicepremiera Eugeniusza Szyra /7 V 1968 r./ i centralnych związków spółdzielczych przedstawiciele Instytutu opracowali i uzgodnili z Wydziałem Kultury WNR w Lublinie statut Muzeum oraz zebrali i wyselekcjonowali odpowiednie eksponaty do pierwszej ekspozycji. Statut Muzeum został zatwierdzony przez Prezydium WRN 3 IX 1968 r. uchwałą nr 92.

Remonty przydzielonego lokum wykonał Zakład Budownictwa i Inwestycji WZGS w Lublinie. Urządzenie wnętrza wg projektu Jerzego Toruńczyka wykonała Pracownia Sztuk Plastycznych w Lublinie.

Dzięki wspólnemu wysiłkowi wielu pracowników i działaczy oraz życzliwości ww. instytucji i central spółdzielczych w stosunkowo krótkim czasie Muzeum zostało zorganizowane i uroczyste otwarte 28 IX 1968 r. W otwarciu Muzeum uczestniczyli przedstawiciele władz lokalnych, centralnych, instytucji spółdzielczych oraz liczne grono działaczy spółdzielczych. W ten sposób zrealizowano - w 50 lat po wystąpieniu w Lublinie - zamysł pioniera polskiej spółdzielczości Franciszka Stefczyka.

Początki Muzeum Ruchu Spółdzielczego były jednak bardzo skromne, placówka dysponowała jedną salą wystawową, w której eksponowano tylko około 200 pozycji historycznych, a budżet wynosił 170 tys. zł rocznie.

Na pierwszego kierownika Muzeum Ruchu Spółdzielczego został oddelegowany pracownik Muzeum Okręgowego Zygmunt Nasalski. Pierwsza Rada Muzeum powołana 17 VI 1969 r. przez Prezydium WRN w porozumieniu z Prezydium NRS liczyła 21 osób, w tym 15 osób reprezentujących spółdzielczość. Rada na swoim pierwszym posiedzeniu 29 VII 1969 r. uchwaliła regulamin Rady Muzeum i powołała prezydium w składzie:

przewodniczący - Stanisław Szwalbe,
zastępca - Tadeusz Wilk,
sekretarz - Franciszek Kielan.

Po dokonaniu uroczystego otwarcia Muzeum zainteresowanie nim znacznie zmniejszyło się, wystąpiły trudności finansowe i lokalowe. Kierownik Muzeum 15 X 1968 r. został powołany do woj-ska i był nieobecny do 20 IV 1969 r., a dyżury w tym czasie pełnił na zlecenie emerytowany nauczyciel Stanisław Tyszkowski. Zresztą frekwencja zwiedzających była wówczas bardzo niska, miesięcznie średnio 17 osób.

Ustalenie statutowe, że Muzeum administracyjnie będzie nadzorowane przez Prezydium WRN a merytorycznie przez Prezydium NRS w praktyce okazało się zupełnie nieprzydatne, gdyż hamowało to rozwój tej placówki i uniemożliwiało normalne funkcjonowanie.

Część działaczy warszawskich nadal uważała, że lokalizacja Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie nie jest właściwa. Spenetrowano więc 12 obiektów wskazanych przez warszawskiego konserwatora zabytków, z których tylko obiekt w Młocinach całkowicie odpowiadał naszym potrzebom i NRS wystąpiła do Ministra Kultury i Sztuki o jego przydzielenie. Niestety, wniosek nasz został załatwiony odmownie, a wspomniany obiekt przydzielono Związkowi Literatów na Dom Pracy Twórczej. W tej sytuacji postanowiono stabilizować Muzeum Ruchu Spółdzielczego, jako muzeum krajowe w Nałęczowie.

Dzięki życzliwości Zarządu Głównego CRS Muzeum otrzymało dalsze dwie kondygnacje w budynku dawnej szkoły. 31 VIII 1970 r. odbyła się w Nałęczowie konferencja, na której ustalono zakres remontów i zasady ich finansowania. Za najpilniejsze uznano dokonanie wymiany pokrycia dachu i remont kotłowni. Wobec zmniejszenia w 1970 r. przez Prezydium WRN funduszków na Muzeum do 100 tys. zł rocznie, Prezydium NRS przydzieliło 145 tys. zł na pokrycie wydatków rzeczowych Muzeum. Fundusze osobowe WRN zostały następnie przez bank zablokowane tak, że nie można było nawet zatrudnić sprzątaczek.

Kierownik Z. Nasalski z dniem 15 II 1970 r. został odwołany do Muzeum Okręgowego, a Muzeum Ruchu Spółdzielczego zam-

knieto. W wyniku interwencji NRS w maju 1970 r. Wydział Kultury Prezydium WRN powołał na kierownika Muzeum Alinę Kit i Muzeum ponownie otwarto. W Radzie Muzeum również nastąpiły zmiany, a jej przewodniczącym został Jan Domański.

W tym czasie nastąpiło pewne ożywienie działalności Muzeum, lecz wkrótce zarysowały się rozbieżności związane z interpretacją przepisów obowiązujących państwowe muzea i przepisów ustalonych w statucie dla Muzeum Ruchu Spółdzielczego. Przyszedł drugi ciężki okres dla tej placówki, trwały spory kompetencyjne, przedsięwzięcie przerwało remont budynku. Na skutek opadów atmosferycznych obsunęła się na budynek skarpa ziemna, woda zalała salę wystawową, skromna i jedyna ekspozycja została zlikwidowana, a Muzeum ponownie zamknięto. Prezydium WRN w Lublinie zgłosiło wniosek o przekazanie do NRS Muzeum Ruchu Spółdzielczego z dniem 1 I 1973 r.

Widząc całkowity upadek tej placówki, w której zorganizowanie zaangażowano wiele nakładów i pracy społecznej, Naczelna Rada Spółdzielcza postanowiła przejąć Muzeum w jak najkrótszym czasie. Po przeprowadzeniu odpowiednich uzgodnień i przy poparciu ze strony Ministerstwa Kultury i Sztuki Prezydium WRN w Lublinie podjęło formalną uchwałę, że z dniem 1 października 1972 r. przekazuje NRS Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie.

Konsekwencją powyższej decyzji była zmiana dotychczasowego kierownictwa Muzeum i przyjęcie nowego statutu, uchwalonego przez Prezydium NRS w dniu 5 XII 1972 r. i zatwierdzonego przez Ministra Kultury i Sztuki 3 I 1973 r. Na jego mocy ustanowiono urząd pełnomocnika Prezydium NRS ds. Muzeum, który powierzono dyr. Wacławowi Bondareckiemu.

Zgodnie ze statutem - ustalającym cele i zadania Muzeum, jego organizację i gospodarkę finansową - powołano również nową Radę Muzeum, jako organ doradczy i opiniodawczy, wybraną spośród przedstawicieli centralnych związków spółdzielczych. Oprócz nich do Rady weszli reprezentanci Muzeum Okręgowego w Lublinie i Zespołu Szkół Zawodowych CRS w Nałęczowie, w osobach ich dyrektorów, oraz przedstawiciel Spółdzielczego Instytutu Badawczego w Warszawie.

Nowa Rada - licząca 15 osób - zebrała się po raz pierwszy na posiedzeniu plenarnym w dniu 20 III 1973 r., na którym ukonstytuowało się ściśle prezydium w składzie:

Jan Domański - przewodniczący,
Jan Żerkowski - zastępca,
Piotr Szumowski - sekretarz.

Rada rozpoczęła działalność za pośrednictwem swych organów: prezydium oraz dwóch - a od roku 1976 - trzech komisji: Programowej, Oświatowej i Historycznej. Przedmiotem pracy organów Rady było rozpatrywanie sprawozdań i planów rocznych, jak również planów perspektywicznych Muzeum, opiniowanie scenariuszy ekspozycji, wydawnictw muzealnych oraz analiza i wnioskowanie w różnych ważniejszych kwestiach merytorycznych dotyczących Muzeum.

Jedną z pierwszych spraw przedyskutowanych przez nową Radę był "Trzyletni program rozwoju Muzeum na lata 1973-1975", który wytyczył główne kierunki działalności placówki koncentrując się na dwóch podstawowych zadaniach: gromadzeniu materiałów oraz realizacji nowych ekspozycji muzealnych. Równoległe z pracami muzealnymi o charakterze merytorycznym prowadzony był remont.

Spośród dwóch głównych zadań programu, tj. gromadzenia materiałów i opracowywania scenariuszy, pierwsze miało charakter pierwszoplanowy, ponieważ zapewniało dostawę eksponatów do nowych czterech sal wystawowych /w miejsce dotychczasowej jednej/.

Warunkiem właściwego gromadzenia materiałów było uporządkowanie i sklasyfikowanie zbiorów już istniejących, zgodnie z przepisami obowiązującymi wszystkie muzea w Polsce.

Zbiory podzielono na dwie grupy: jedna z nich objęła książki i czasopisma, którymi zajęła się pracownia biblioteczna, druga materiały o charakterze muzealnych, będące przedmiotem działalności pracowni archiwalnej.

Komórka biblioteczna rozpoczęła opracowanie trzech rodzajów katalogów dla książek /alfabetyczny, rzeczowy i tzw. specjalny/ i dwóch typów katalogów dla czasopism. W pracowni archiwalnej porządkowano i ewidencjonowano muzealia, zakładano nowe księgi wpływów i odrębne księgi inwentarzowe, uwzględniające specyfikę eksponatów.

Uprzednio wszystkie materiały zostały zweryfikowane przez specjalnie do tego celu powołaną komisję, która wyeliminowała ze zbiorów pozycje przypadkowe i nieprzydatne dla Muzeum.

Istniało wiele książek i dokumentów uszkodzonych, w związku z czym Muzeum przekazało najbardziej zniszczone egzemplarze do pracowni konserwatorskiej i do introligatora.

Równolegle z pracami nad porządkowaniem i zabezpieczeniem ekspozatów, Muzeum podjęło starania o nowe materiały, czyniąc to za pomocą kwerend archiwalnych, zakupów, apeli do działaczy spółdzielczych i centralnych związków spółdzielczych oraz ich komisji historycznych. Nie zapomniano o materiałach pamiątkarskich, propagując wśród działaczy spółdzielczych akcję pisanía relacji z lat wojny i okupacji hitlerowskiej.

W wyniku tych wszystkich poczynań na koniec 1974 r. w Muzeum znalazło się 2389 muzealiów, 3310 książek i 120 tytułów czasopism spółdzielczych.

Dobrze zorganizowane i uporządkowane zaplecze oraz liczne zbiory muzealne umożliwiły przygotowanie przez Muzeum czterech zaplanowanych wystaw.

W 1973 r. kierownictwo Muzeum opracowało założenia do scenariuszy trzech nowych ekspozycji, a założenia czwartej przygotował dr Zbigniew Świtalski ze Spółdzielczego Instytutu Badawczego. Materiały te, po ich przedyskutowaniu przez Radę Muzeum i uwzględnieniu recenzji historyków, stały się podstawą do szczegółowych scenariuszy, które opracowali:

1. Genowefa Łopatka - "Początki spółdzielczości na ziemiach polskich do 1918 r."
2. Zbigniew Świtalski - "Spółdzielczość polska w okresie międzywojennym /1918-1939/".
3. Halina Trocka - "Spółdzielczość polska w okresie okupacji hitlerowskiej /1939-1945/".

Scenariusz do wystawy "Spółdzielczość w PRL" był dziełem zbiorowym 14 autorów, przeważnie członków Rady Muzeum, odpowiedzialnych za przygotowanie materiałów do poszczególnych działów spółdzielczości w okresie 30-lecia PRL.

Prace kierownictwa Muzeum i Rady nad scenariuszami wystaw trwały do końca I półrocza 1974 r. Gotowe scenariusze przeka-

zono do realizacji Pracowni Sztuk Plastycznych w Lublinie, która powierzyła je artystom plastynom: Andrzejowi Kołodziejewi i Brunonowi Nagrodzkiemu.

Równolegle z pracami merytorycznymi ZURB PZGS w Puławach prowadził w budynku intensywne roboty remontowo-budowlane. Zakończono je 3 lipca 1974 r. przekazaniem 600 m² wyremontowanej powierzchni użytkowej gmachu, na którą złożyły się: 4 sale wystawowe o łącznej powierzchni 313 m² oraz pomieszczenia gospodarcze.

Zakończenie prac budowlanych w gmachu Muzeum pozwoliło na rozpoczęcie robót stolarskich, polegających na wykonaniu wystroju wnętrz, oraz zamontowaniu w salach ekspozycyjnych przygotowanych uprzednio gablot i plansz. Prace te wykonała do dnia 31 VII 1974 r. Spółdzielnia "Artystyczny Przemysł Drzewny" w Nałęczowie wg projektu artysty plastyka Jerzego Walikowskiego.

W tym samym czasie na zewnątrz budynku rozpoczęto roboty związane z zagospodarowaniem terenu i umocnieniem skarpy. Prace ogrodnicze wokół Muzeum, które powierzono Miejskim Zakładom Zieleni i Powiatowej Spółdzielni Ogrodniczej w Puławach, trwały do dnia otwarcia nowych ekspozycji, tj. 30 X 1974 r.

Otwarcie Muzeum po remoncie, w jego nowych, znacznie obszerniejszych i bogatszych wnętrzach, obchodzono bardzo uroczystie. Przybyli licznie zaproszeni goście: przedstawiciele władz administracyjnych MKiS, kierownictwo NRS i centralnych związków spółdzielczych, a także reprezentanci muzeów, wyższych uczelni i innych placówek naukowych, kulturalno-oświatowych, prasa, radio i telewizja.

Program uroczystości składał się z części oficjalnej i artystycznej, odbywających się w sali współorganizatora imprezy - Zespołu Szkół Zawodowych CRS.

Po przemówieniu powitalnym prezesa NRS Tadeusza Janczyka referat okolicznościowy wygłosił sekretarz NK ZSL prof. Bolesław Strużek, a dyr. Wacław Bondarecki - jako pełnomocnik NRS ds. Muzeum - złożył obszerną informację o organizacji tej placówki i przeprowadzonych remontach.

Następnie odbyła się uroczystość otwarcia nowych ekspozycji, po których oprowadzali zwiedzających kierownik Muzeum i

autorzy scenariuszy. Zaproszeni goście otrzymali na pamiątkę specjalnie przygotowane wydawnictwa: barwny folder i kartę pocztową przedstawiającą budynek Muzeum.

W części artystycznej imprezy wystąpił Reprezentacyjny Zespół Regionalny "Powiśle" z Końskowoli, działający pod patronatem WZSP w Lublinie oraz młodzież Zespołu Szkół Zawodowych CRS w repertuarze słowno-muzycznym.

Otwarcie ekspozycji w Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie rozpoczęło nowy etap w jego rozwoju polegający przede wszystkim na popularyzacji i upowszechnianiu placówki przez szeroką akcję informacyjno-propagandową, mającą na celu przyciąganie zwiedzających. Niezależnie od tego należało w dalszym ciągu gromadzić i porządkować napływające eksponaty oraz ulepszać i uatrakcyjnić istniejącą wystawę.

W jaki sposób Muzeum starało się sprostać postawionym sobie zadaniom i czy udało się je zrealizować?

Z perspektywy minionych lat wydaje się, że wytyczone wówczas cele zostały w poważnym stopniu osiągnięte.

Pierwszym krokiem, jaki uczyniono wkrótce po otwarciu nowych wystaw, było przyciągnięcie do Muzeum młodzieży. W tym celu ustalono, aby uczniowie Zespołu Szkół Zawodowych CRS w Nałęczowie zostali zwolnieni od opłat za bilety wstępu, wychodząc z założenia, że zwiedzanie ekspozycji przez młodzież powinno być traktowane jako pomoc w opanowywaniu przez nią wiedzy w zakresie takich przedmiotów, jak: historia i ekonomika spółdzielczości.

Dalszym posunięciem było porozumienie zawarte przez kierownictwo Muzeum z dyrekcją szkoły w sprawie grupowego zwiedzania wystaw przez uczniów poszczególnych klas pod opieką pedagogów oraz zainicjowanie tzw. lekcji muzealnych związanych z przedmiotami obejmującymi spółdzielczość, które odbywały się na terenie Muzeum.

Kolejną inicjatywą mającą przyciągnąć do Muzeum młodzież, nie tylko szkolną lecz również akademicką i osoby starsze, było uruchomienie przy bibliotece muzealnej czytelnicy dostępnej dla szerokiej publiczności. Stało się to możliwe dzięki oddaniu do użytku w 1975 r. dwóch wyremontowanych pomieszczeń na I piętrze budynku.

W celu nawiązania ściślejszego kontaktu ze środowiskiem nałęczowskim i jego instytucjami, zwłaszcza z sanatoriami, domami wczasowymi, organizacjami turystycznymi, w 1976 r. Muzeum zorganizowało dwie narady z przedstawicielami tych placówek oraz spotkanie z przewodnikami PTTK z Puław i z Lublina.

W latach 1977 i 1978 Muzeum ogłosiło dwa konkursy na najlepszego przewodnika turystycznego, fundując nagrody pieniężne, zaś w roku 1978 rozpisało konkurs dla uczniów szkół spółdzielczych na najlepsze opracowanie pisemne dotyczące ekspozycji w Muzeum Ruchu Spółdzielczego.

Popularyzacji Muzeum w społeczeństwie służyły też wydawnictwa własne naszej placówki i edycje przez nią inspirowane.

W latach 1974-1978 ukazały się m.in. cztery roczniki Informatora Muzeum za lata 1973-1977, dwa barwne foldery, dwa nakłady afiszy informacyjnych, jeden nakład barwnego plakatu, kolorowy albumik-składanka z fotografiami wewnątrz ekspozycyjnych i eksponatów, dwie wersje karty pocztowej oraz wkładka obcojęzyczna do folderu w wersji angielskiej, przeznaczona dla turystów zagranicznych.

Placówka nasza czyniła również starania, aby o jej istnieniu i działalności informowane było społeczeństwo za pośrednictwem środków masowego przekazu: prasy, radia i telewizji.

W latach 1974-1978 ukazały się w prasie spółdzielczej ogólnopolskiej i zagranicznej czterdzieści trzy artykuły na temat naszego Muzeum, w tym jeden zamieszczony w Biuletynie Międzynarodowego Związku Spółdzielczego.

W 1975 r. Polskie Radio nadało audycję o Muzeum przeznaczoną dla Polonii zagranicznej.

Jesienią 1977 r. Telewizja Polska nakręciła krótkometrażowy barwny film o Nałęczowie, w którym sporo miejsca poświęciła ekspozycjom Muzeum. Poprzednio krótka wzmianka o naszej placówce ukazała się w Dzienniku Telewizyjnym w związku z otwarciem wystaw w 1974 r.

Począwszy od 1976 r. Muzeum wprowadziło nowe formy współpracy ze środowiskiem, popularyzując swe osiągnięcia w szerszych niż dotychczas kręgach przez akcję odczytową i organizowanie czasowych wystaw okolicznościowych. Pomiędzy obu tymi

formami zachodziła niejednokrotnie ścisła korelacja, ponieważ bardzo często temat prelekcji związany był z tematyką organizowanej w Muzeum wystawy.

Przykładem może być odczyt doc. Zb. Świtalskiego "Romuald Mielczarski - budowniczy Związku "Społem", który miał miejsce w okresie trwania ekspozycji poświęconej temu pionierowi spółdzielczości spożywców lub też prelekcja dr Ireny Huml "Przeszłość i terażniejszość Spółdzielni Artystów Plastyków "Ład", wygłoszona podczas otwartej w Muzeum ekspozycji "Gobeliny "Ładu".

Organizowana w Muzeum za pośrednictwem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej akcja odczytowa miała na celu popularyzację wiedzy o polskim ruchu spółdzielczym, jego historii i działaczach, jak to miało miejsce w przypadku prelekcji Stanisława Szwalbego "Moja współpraca z Bolesławem Bierutem w spółdzielczości" lub odczytu Stefana Paczosa "Zygmunt Chmielewski - nałęczowianin i pionier polskiej spółdzielczości rolniczej".

W miarę możliwości starano się odczyty uatrakcyjnić za pomocą specjalnie zamawianych do tego celu przezroczy /np. do odczytu o Zygmuncie Chmielewskim/ lub przez wyświetlanie krótkometrażowych filmów dokumentalnych np. podczas prelekcji inż. T. Madlera "Idea Stanisława Staszica o współdziałaniu"; odbyła się projekcja filmu o Stanisławie Staszicu.

Realizację tych przedsięwzięć bardzo ułatwił zakupiony przez Muzeum w latach 1976-1977 sprzęt audiowizualny /automatyczny rzutnik do przezroczy i wąskotaśmowy aparat do projekcji filmów oświatowych/. W tym czasie założono również własną filmotekę, z filmami o tematyce spółdzielczej, i nawiązano kontakty z Zarządem Spółdzielczej Wytwórni Filmowej w celu uzupełnienia zapoczątkowanych zbiorów.

Odczyty w Muzeum obejmowały także problematykę kulturalno-oświatową i artystyczną, związaną z organizowanymi w kraju ogólnopolskimi lub regionalnymi obchodami i rocznicami. Odnosiło się to również do urządzanych czasowych wystaw okolicznościowych. Przykładem tego może być wystawa "Spółdzielczość w służbie książki" i odczyt Ryszarda Zięby "Historia oprawy książki" - zorganizowane z okazji Dni Oświaty, Książki i Prasy, podobnie jak wystawa "Architektura zabytkowa Lubelszczyzny w

fotografii Zbigniewa Zugaja" i odczyt prof. Dzierżykray-Rogalskiego o polskich wykopaliskach archeologicznych w Afryce, przygotowane przez naszą placówkę w ramach obchodów "Dni Nałęczowa".

Sześćdziesiątą Rocznicę Wielkiej Rewolucji Październikowej uczciło Muzeum ekspozycją "Radziecki Uzbekistan", której otwarciu towarzyszyła prelekcja Haliny Trockiej "Piękno ziemi uzbeckiej" i film oświatowy "Uzbekistan".

W sumie w latach 1976-1978 Muzeum zorganizowało dziewięć odczytów i prelekcji oraz dwanaście czasowych wystaw okolicznościowych, z czego dwie urządzono poza Nałęczowem: jedną z nich "100 lat spółdzielczości pracy w Polsce" eksponowano w Krakowie w Teatrze im. Juliusza Słowackiego, drugą "Pionierom spółdzielczości rolniczej" w Warszawie w gmachu przy ul. Wareckiej 11a. Obie wystawy miały charakter jubileuszowy i wykonano je na zamówienie centralnych związków spółdzielczych, przyczyniając się do zacieśniania przez Muzeum trwalszych więzi z tymi instytucjami.

Spśród ekspozycji o tematyce spółdzielczej najbardziej interesujące okazały się: "Plakat spółdzielczy w Polsce Ludowej", "Pionierzy spółdzielczości w dziełach polskich artystów /portret olejny i rzeźba/", Gobeliny "Ładu".

Pragnąc służyć zwiedzającym rzetelną informacją o czasowych wystawach okolicznościowych poczynawszy od 1977 r., Muzeum zaczęło przygotowywać do każdej z nich specjalną ulotkę o charakterze przewodnika, wydaną techniką kserograficzną i rozpowszechnianą bezpłatnie wśród publiczności.

Dla stałych wystaw przygotowano opracowane materiały informacyjne, jak np. barwny folder i pisemny przewodnik.

Organizowanie odczytów i wystaw okolicznościowych - jako bardziej zróżnicowanych form propagowania problematyki spółdzielczej i kulturalno-oświatowej - wzbudziło zainteresowanie naszą placówką wśród szerszych niż dotychczas kręgów społeczeństwa, np. w środowisku nauczycielskim i artystycznym. Wpłynęło to w konsekwencji na wzrost frekwencji zwiedzających.

O ile w rok po otwarciu Muzeum po remoncie - na koniec 1975 r. - ekspozycje obejrzało 3925 osób, to już w 1976 r.

frekwencja roczna wzrosła do 5000 osób, a w 1978 r. /do dnia, dzisiejszego/ Muzeum obejrzało 5200 osób.

Wśród zwiedzających należy wymienić także wielu obcokrajowców, którzy zjawiali się bądź indywidualnie, bądź zbiorowo, np. spółdzielcy z Afryki, Ameryki Południowej, Indii, turyści brytyjscy, francuscy i z krajów demokracji ludowej.

A jak wyglądają osiągnięcia naszej placówki w zakresie gromadzenia i porządkowania zbiorów?

W latach 1975-1978 Muzeum kontynuowało prace zapoczątkowane w poprzednim okresie gromadząc, inwentaryzując i katalogując napływające materiały. Dzięki tej stałej, systematycznie prowadzonej akcji powstało dość bogate zaplecze eksponatów, z których można było tworzyć różnorodne czasowe wystawy okolicznościowe.

Muzeum przeprowadziło pięćdziesiąt osiem kwerend materiałowych, zarówno w różnych instytucjach, jak i u działaczy, w wyniku czego w jego posiadaniu znalazły się dokumenty, fotografie, opracowania i pamiątki po takich działaczach, jak: Józef Dominko, Stanisław Dippel, Józef Jasiński, Zygmunt Fuks, Andrzej Gajewski, Antoni Gandecki, Stanisław Sołkiewicz, Ignacy Płoś, Stanisław Żabicki, Maria Orsetti, Stanisław Tożwiński i inni.

W celu uzyskania danych o sytuacji spółdzielczości polskiej w latach okupacji hitlerowskiej Muzeum zaczęło propagować wśród działaczy spółdzielczych akcję pisania wspomnień i relacji dotyczących tamtego okresu. W jej wyniku w latach 1974-1977 wpłynęły do naszych zbiorów sześćdziesiąt cztery opracowania o charakterze pamiętnikarskim, co daje początek kolekcji źródeł do dziejów polskiego ruchu spółdzielczego w tym okresie. Zbiór ten uzupełniony został jeszcze materiałami z konkursów organizowanych przez niektóre komisje historyczne central spółdzielczych, jak np. CZSBM /piętnaście pozycji/.

Wiele materiałów otrzymało Muzeum od instytucji spółdzielczych szczebla centralnego oraz od poszczególnych spółdzielni i działaczy spółdzielczych, za co należą im się tu, na tym miejscu, serdeczne podziękowania. O tym, że spółdzielcy nie byli obojętni na nasze potrzeby, świadczy np. fakt, że kiedy kierownictwo placówki zwróciło się do Zarządu "Społem" Cen-

tralnego Związku Spółdzielni Spożywców o sfinansowanie zakupu popiersia z brązu Romualda Mielczarskiego /koszt przekraczał możliwości finansowe Muzeum/, Zarząd "Społem" od razu przyrzekł z pomocą, przekazując na ten cel 60 000 złotych.

Proces zdobywania materiałów dla Muzeum w latach 1974-1977 charakteryzował się systematycznym wzrostem liczby eksponatów. Mówią o tym dane liczbowe:

1. W zakresie muzealiów w końcu 1974 r. w Muzeum znajdowało się 2389 jednostek, zaś na dzień 30 VI 1978 r. 8637 jednostek muzealnych;

2. W zakresie zbiorów książek i czasopism w końcu 1974 r. biblioteka Muzeum liczyła 3310 książek i 120 tytułów czasopism, wg stanu na 30 VI 1978 r. biblioteka dysponuje zbiorami 4623 książek i 160 tytułów czasopism.

Stale poszerzająca się baza materiałowa Muzeum i towarzyszące jej porządkowanie zbiorów umożliwiają różnym środowiskom korzystanie z tego źródła informacji do prac naukowych: magisterskich, doktorskich, a nawet habilitacyjnych oraz do różnych innych opracowań, podejmowanych przez działaczy spółdzielczych, społecznych i politycznych. Świadczy o tym księga wpisów dla korzystających z czytelni muzealnej.

Stosunkowo najszersze grono wśród korzystających z materiałów Muzeum stanowią studenci piszący prace magisterskie z zakresu problematyki spółdzielczej, zwłaszcza w UMCS w Lublinie i Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach.

Przydatność zbiorów gromadzonych przez Muzeum - zarówno dla osób nimi zainteresowanych, jak też dla własnych celów ekspozycyjnych - pozwala wnioskować, iż materiały znajdujące się w naszym posiadaniu mają dużą wartość zarówno naukową, jak i pamiątkarską.

Od 1976 r. w zakres obowiązków naszej placówki włączony został dodatkowo kompleks spraw związanych z klimatyzacją wnętrz muzealnych i stworzeniem odpowiednich warunków bezpieczeństwa dla zbiorów. W tym celu w latach 1976-1977 zainstalowano elektryczne piece akumulacyjne do ogrzewania sal w okresach wiosennym i jesiennym, zaś na okres grzewczy zimowy zakupiono elektryczne i ceramiczne nawilżacze powietrza. Zainstalowano też w

Muzeum specjalne aparaty pomiarowe, tj. termohigrografy bębnowe z automatycznym zapisem temperatury i wilgotności powietrza.

W celu zabezpieczenia przed włamaniem i kradzieżą zbiorów na parterze, a częściowo na I i II piętrze Muzeum założono w oknach i drzwiach metalowe kraty, zaś sam budynek ubezpieczono w PZU. Wyposażono również pomieszczenia muzealne w odpowiedni, systematycznie kontrolowany sprzęt przeciwpożarowy.

W latach 1977-1978 wiele uczyniono dla podniesienia poziomu estetyki zarówno wewnątrz muzealnych, jak i terenu znajdującego się w bezpośrednim sąsiedztwie budynku. Przykładem tego jest wyłożenie hallu wejściowego czarno-białą nawierzchnią marmurową, remont elewacji zewnętrznej budynku oraz uporządkowanie placu składowania opału od strony wejścia do kotłowni.

Dużo uwagi poświęca się terenom zielonym przylegającym do Muzeum. Ogródek przymuzealny w 1977 r. brał udział we współzawodnictwie organizowanym przez Miejski Dom Kultury z okazji "Dni Nałęczowa" i otrzymał drugą nagrodę w konkursie na najpiękniejszy ogródek w mieście.

W chwili obecnej Muzeum zatrudnia 6 pracowników, w tym 4 merytorycznych i 2 fizycznych, a budżet roczny placówki zamyka się w granicach 800 000 zł.

Działalność Muzeum zarówno w dziedzinie prac merytorycznych, jak remontowo-budowlanych i porządkowych - kierownictwo prowadzi w oparciu o plany roczne, ustalone na podstawie opracowanego niedawno i przedyskutowanego przez Radę Muzeum "Czteroletniego planu rozwoju Muzeum", który wytycza dalsze kierunki działalności tej placówki, aż do roku 1980. W myśl założeń planu przez najbliższe lata Muzeum będzie:

- 1/ rozwijać akcję zbierania materiałów w oparciu o specjalnie przygotowane do tego celu opracowanie "Zasady i metody gromadzenia materiałów dla Muzeum", mając na uwadze przede wszystkim uzupełnianie braków i luk w istniejącym dotychczas zbiorze eksponatów;
- 2/ kontynuować dotychczasową działalność ekspozycyjną za pośrednictwem czasowych wystaw okolicznościowych organizowanych w oparciu o gromadzone przez Muzeum materiały;

3/ dbać o rozszerzenie swoich możliwości lokalowych, dążąc do uzyskania nowych powierzchni magazynowych dla eksponatów i pomieszczeń do prowadzenia działalności kulturalno-oświatowej i wychowawczej, co wiąże się z zaplanowaną adaptacją poddasza budynku.

Muzeum liczy na dalszą owocną współpracę /podobnie jak to miało miejsce w ubiegłych latach/ z działaczami polskiego ruchu spółdzielczego, którzy w ramach pracy społecznej w dużym stopniu przyczynili się do rozwoju naszej placówki. Mam tu na myśli przede wszystkim Radę Muzeum i jej komisje, komisje historyczne centralnych związków spółdzielczych i Klub Zasłużonych Działaczy Spółdzielczych przy NRS, którym pragnę z okazji jubileuszu Muzeum serdeczne podziękowanie.

Korzystając z okazji chciałbym również podziękować kierownictwu NRS za zaangażowanie i życzliwą pomoc w organizacji i rozwoju Muzeum, a także wszystkim spółdzielcom i sympatykom spółdzielczości, którzy stali się naszymi oddanymi przyjaciółmi.

Dziękuję też pracownikom Muzeum, zwłaszcza tym najstarszym pod względem stażu, za ich wkład pracy i ofiarność w działalności zawodowej, która nie zawsze należała do najłatwiejszych.

Dziękuję wszystkim za udział w naszej dzisiejszej uroczystości.

Stanisław Witucki

DZIAŁALNOŚĆ EKSPOZYCYJNA I OŚWIATOWA W 1978 R.

W br. na konto działalności ekspozycyjnej należy zapisać cztery nowe wystawy czasowe. Z wyjątkiem jednej wszystkie zorganizowano w siedzibie Muzeum w Nałęczowie. Tematykę wystaw dostosowano do potrzeb środowiska spółdzielczego i pozaspółdzielczego. Trzy z tych ekspozycji powstały z okazji okolicznościowych rocznic.